

158

**Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΠΑΡΙΟΣ
ΚΑΙ Ο ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΦΩΤΙΣΜΟΣ**
(Ένα Συνέδριο, δύο Έκδόσεις)

ΥΠΟ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ
Καθηγητού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Συνήλθε στην Πάρο από 29 Σεπτ. - 4 'Οκτ. 1998 'Επιστημονικό Συνέδριο αφιερωμένο στην μελέτη του βίου και του έργου του αγίου 'Αθανασίου του Παρίου. Τò Συνέδριο οργανώθηκε από την 'Ιερά Μητρόπολη Παροναξίας, τὸν μητροπολίτη της κ. 'Αμβρόσιο και τὸ 'Ιερό Προσκύνημα Παναγίας 'Εκατονταπυλιανῆς Πάρου με τὴν φροντίδα τῶν καθηγητῶν πατρὸς Θεοδώρου Ν. Ζήση και Κ. Μανάφη, τελούσε δὲ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, τὴν ὁποία ἐξεπροσώπησε ὁ Σεβασμ. μητροπολίτης Θήρας, 'Αμοργού και Νήσων κ. Παντελεήμων. 'Ο 'Αθανάσιος Πάριος, ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς του, εἶχε γεννηθεῖ τὸ 1721 στὸν Κῶστο τῆς Πάρου, σπούδασε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης (1741-1751), ἀκολούθως στὴν περιώνυμη 'Αθωνιάδα κοντὰ στὸν Εὐγένιο Βούλγαρι (1751/2- 1758ci.), δίδαξε στὴν Θεσσαλονίκη τὸ πρῶτον τὴν διετία 1758-1760, ἐν συνεχείᾳ μαθήτευσε στὴν Κέρκυρα στὴν Σχολὴ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη (1760-1764), στὴν Παλαμιάδα στὸ Μεσολόγγι (1764-1767) και ἔπειτα γιὰ δεύτερη φορὰ δίδαξε πάλι στὴν Θεσσαλονίκη (1767-1771)· τὰ ὀρθωτικὰ και ἡ ἐν γένει συγκεχυμένη κατάσταση, ποὺ ἀκολούθησε, τὸν ὀδήγησαν στὸ 'Αγιον 'Όρος (Μ. 'Ιβήρων), ὅπου κατέστη ὁ ἀρχηγέτης τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων, γιὰ νὰ ἐπιστρέψει, γιὰ τρίτη φορὰ, στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου δίδαξε στὸ 'Ελληνομουσεῖο κατὰ τὴν περίοδο 1777-1786. Τὴν διδακτικὴ σταδιοδρομία του συνέχισε στὴν Σχολὴ τῆς Χίου ἀπὸ τὸ 1786 ὡς τὸ 1811. Κοιμήθηκε σὲ ἡλικία ἐνενηντα δύο ἐτῶν τὸ 1813 ἀφήνοντας σημαντικὸ ἐκδεδομένο και ἀνέκδοτο ἔργο. 'Ο ἅγιος 'Αθανάσιος ὁ Πάριος ἀφιέρωσε τὴν ζωὴ του στὴν διδασκαλία και στὸν φωτισμὸ τοῦ Γένους και ἐνεπλάκη στὶς ἔριδες τῆς ἐποχῆς με τὸν 'Αδαμάντιο Κοραῆ και τὸν κύκλο τῶν μαθητῶν του. Κυρία αἰτία τῆς διαμάχης τῶν

οἱ σφοδρῆς ἐπιφυλάξεις τοῦ Ἀθανασίου Παρίου γιὰ τὴν εἰσαγωγή τῶν εὐρωπαϊκῶν ιδεῶν καὶ ἀντιλήψεων στὴν παιδεία τοῦ Γένους· οἱ φόβοι του προέρχονταν ἀπὸ τὶς πολλῆς καὶ ποικίλης νέες ιδέες ποὺ θὰ διασάλευαν τὴν παράδοση καὶ τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα τῶν νέων ἐξαιτίας, κυρίως, τῶν ἀθεϊστικῶν κηρυγμάτων ποὺ ἐξέπεμπαν φορεῖς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Δὲν ἦσαν μικροὶ καὶ οἱ φόβοι του προερχόμενοι ἀπὸ τὴν δράση τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν στὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή. Ἀντιτάχθηκε, ἔτσι, σθεναρῶς προβάλλοντας ἀπὸ τὴν μία τὴν δυναμικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὶς νέες ἐπιστῆμες.

Στοὺς δύο αὐτοὺς ἄξονες, ἄλλωστε, κινεῖται ὅλη ἡ πληθωρικὴ ἐργογραφία του. Στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, θεολογικῆ, φιλολογικῆ, ἱστορικῆ, ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος παρουσιάζεται, ὡς τὶς ἡμέρες μας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον παρεξηγημένος, ἐνῶ μερὶς ἐρευνητῶν, χωρὶς δυστυχῶς, ὅπως φαίνεται, νὰ ἔχει μελετήσῃ τὸ ἔργο του, ἐκφράσθηκε ἀρνητικῶς γι' αὐτὸν ἐπηρεασθεῖσα ἀπὸ τὶς εὐνοϊκῆς ὑπὲρ τοῦ ἰδεολογικοῦ ἀντιπάλου του Κοραῆ διατυπωθεῖσες ἀπόψεις. Τὸ Συνέδριο τῆς Πάρου ἔδειξε, μὲ τὶς τεκμηριωμένες εἰσηγήσεις εἰδικῶν ἐρευνητῶν, τὸ ἔργο τοῦ Ἀθανασίου Παρίου· ἔδειξε τὸν σοφὸ διδάσκαλο, τὸν ἀναγεννητὴ τῆς ὀρθόδοξου παραδόσεως μὲ τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, τὸν ἄριστο κλασσικὸ φιλόλογο, τὸν καλὸ μαθηματικὸ, τὸν χαλκέντερο ἐρευνητὴ τῆς ἀρχαίας καὶ πατερικῆς φιλολογίας, τὸν ἀκούραστο συγγραφέα, τὸν μαχητὴ τῆς Ἑλληνορθοδοξίας, στοιχεῖα ποὺ τὸν ἀναδεικνύουν ὡς τὸν κορυφαῖο τοῦ κινήματος τοῦ **Ὀρθοδόξου Φωτισμοῦ**· πρόκειται γιὰ ὄρο ποὺ μπορεῖ, κατ' ἄλλους, ν' ἀντιπαρατεθεῖ, ἰδεολογικῶς, στὸν αἰῶνα τῶν φώτων (τοῦ καλουμένου Διαφωτισμοῦ) καὶ κατ' ἄλλους, νὰ προβληθεῖ ὡς συνισταμένη ἐξελίξεων ποὺ κράτησαν τὴν παράδοση τοῦ Γένους ὀρθια σὲ χαλεποὺς καιροὺς. Τῷ ὄντι, ἐνῶ μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 σημειώθηκε ἡ ἀνάσχεση τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὁ Ὀρθόδοξος Φωτισμὸς παρέμεινε ἐναργῆς στὴν συνείδηση τοῦ λαοῦ μας ὡς τὶς ἡμέρες μας. Μολονότι μάλιστα δὲν μελετήθηκε σὲ βάθος, ὡς συνέβη κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες μὲ τὴν προβολὴ τῶν κοραϊκῶν σπουδῶν.

Ἡ ἐμπειρία μας ἀπὸ τὸ Συνέδριο τῆς Πάρου ἀνέδειξε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μελέτης τῆς συμβολῆς στὴν νεοελληνικὴ παιδεία καὶ κοινωνία τῶν ἐκπροσώπων τοῦ **Ὀρθοδόξου Φωτισμοῦ** ὡς ἦσαν ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ Δωρόθεος Βουλησμάς, ὁ ὀσιος Νικηφόρος ὁ Χίος, ὁ Ἰωσήφ ἐκ Φουρνᾶ κ.λπ.

Αὐτὰ εἰσαγωγικὰ πρὸς ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστου γιὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ Συνεδρίου. Στὴν συνέχεια σημειώνονται περιληπτικῶς τὰ κύρια σημεία τῶν εἰσηγήσεων ἐν ἀναμονῇ, βεβαίως, καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Πρακτικῶν, ὅπου ἀσφαλῶς θὰ δημοσιευθοῦν πολλὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ παρουσίασαν ἐν συντομία οἱ εἰσηγητές, ὡς ἄλλωστε, συνηθίζεται σὲ ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ συνέδρια. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἀναφέρουμε ὅτι οἱ σύνεδροι εἶχαν στὴν διάθεσή τους, μὲ τὴν ἐναρξη τοῦ συνεδρίου δύο λαμπρὲς ἐκδόσεις τοῦ Ἱεροῦ Προσκυνημάτος Παναγίας Ἑκατονταπυλιανῆς Πάρου, ποῦ ἀποτελοῦν πολὺτιμο κτῆμα τῶν ἐρευνητῶν διαφορετικῶν μάλιστα εἰδικότητων. Πρόκειται γιὰ τὰ: *Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Πάρος, Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου, Πάρου 1998 καὶ Χρήστου Ἀθ. Ἀραμπατζῆ, Ἀθανασίου Παρίου Ἐργογραφικά, Θεσσαλονίκη 1998*, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ λόγος στὴν συνέχεια.

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἄρχισαν τὸ ἀπόγευμα τῆς Τετάρτης 30 Σεπτ. μὲ ἀγιασμὸ χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου Παροναξίας κ. Ἀμβροσίου, ὁ ὁποῖος ἀκολούθως καλωσόρισε τοὺς συνέδρους καὶ τόνισε τὴν σημασία τοῦ Συνεδρίου γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργο ὑπῆρξε σταθμὸς στὴν θεολογία καὶ τὴν κοινωνία τῶν χρόνων του. Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συνεδρίου πρωτοπρεσβύτερος καθηγητῆς κ. Θεόδωρος Ν. Ζήσης παρουσίασε σὲ γενικὲς γραμμὲς τὶς εἰσηγήσεις τοῦ Συνεδρίου καὶ ὑπενθύμισε τὴν γενναία συμβολὴ τοῦ τιμωμένου ἁγίου στὰ θεολογικὰ γράμματα καὶ τὴν παιδεία τοῦ δουλεύοντος Γένους. Κατὰ τὸ πρόγραμμα ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Συνεδρίου καθηγητῆς κ. Κ. Μανάφης παρουσίασε τὶς μελέτες ποῦ φιλοξενοῦνται στὸν καλαίσθητο τόμο *Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Πάρος* καὶ ποῦ προβάλλουν ἐντυπωσιακῶς τὴν ἱστορία τῆς Πάρου. Ἡ ἐναρκτήρια αὐτὴ τελετὴ ἔλαβε χώραν στὸν προαύλιο χώρο τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς σὲ ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα ποῦ τὴν λάμπρυνε πνευματικῶς χορὸς ἀγιορειτῶν ἱεροψαλτῶν ἀπὸ τὶς σκῆτες τῶν Θωμᾶδων καὶ Δανηλαίων. Εἶχε προηγηθεῖ τὴν Τρίτη 29 Σεπτ. ἀγρυπνία στὸν ἱερὸ ναὸ τῆς Παναγίας Ἑκατονταπυλιανῆς. Τὸ πρωὶ τῆς Τετάρτης ἡ Ὄργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ξενάγησε τοὺς συνέδρους στὴν μονὴ τοῦ ὁσίου Ἀρσενίου τοῦ Νέου καὶ σὲ ἄλλα ἀξιοθέατα τῆς νήσου.

Τὴν Πέμπτη 1 Ὀκτ. ἄρχισαν οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου στὴν πρώτη συνεδρία, μὲ πρόεδρο τὸν καθηγητὴ κ. Στέφ. Ἡμελλο, πρῶτος ὁμιλητῆς ἦταν ὁ κ. Ἀθαν. Καλαμάτας, ὑποψήφιος διδάκτωρ Θεολογίας ποῦ ἀσχολήθηκε μὲ προβλήματα χρονολογήσεως σταθμῶν τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου: γέννηση (1721),

σπουδές στην Εὐαγγελική Σχολή Σμύρνης (1745-1751), διδάσκαλοί του ἐκεῖ, σπουδές στην Ἀθωνιάδα (1751/2- 1753), μαθήματα, συμφοιτητές, 1757-1760 διδάσκαλος στην Θεσσαλονίκη, 1760 ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Κέρκυρα, 1764-1767 στὸ Μεσολόγγι κοντὰ στὸν Παναγ. Παλαμᾶ, 1767-1771 διδάσκαλος στην Θεσσαλονίκη γιὰ δεύτερη φορά, 1771 στην Μ. Ἰβήρων, κολλυβάδες, 1777-1786 διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνομουσείου Θεσσαλονίκης, 1786-1811 διδάσκαλος στην Χίο, 1813 θάνατος.

Ἀκολούθως ὁ κ. Χρ. Ἀραμπατζῆς, δρ. Θ., ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, παρουσίασε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀθανασίου Παρίου στην ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ ἔρευνα: ποῖοι ἦσαν οἱ ἐρευνητὲς τῶν δύο κλάδων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν ἅγιό μας, πῶς τὸν ἔκριναν, ποῖες ἦσαν οἱ ἐπιδράσεις ποὺ τοὺς ὀδήγησαν στην θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ ἀποτίμηση τοῦ ἔργου του, ποῖες εἶναι οἱ παραλείψεις, οἱ ἠθελημένες ἢ ὄχι παρανοήσεις των, ποῖα τὰ πεδία ἐρεύνης τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀθανασίου στὸ ἐγγὺς μέλλον. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὁ κ. Χρ. Ἀραμπατζῆς συνέγραψε τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίο *Ἀθανασίου τοῦ Παρίου βιβλιογραφικά*. Ὁ ἐπόμενος ὁμιλητὴς κ. Κ. Κωτσιόπουλος, διδάκτωρ Θεολογίας, ἀνεζήτησε τὶς ἐπιδράσεις τῶν διδασκάλων τοῦ Παρίου ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄξονες, ὅπου κινήθηκε ἡ διδασκαλία τοῦ ἰδίου καὶ βεβαίως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης τὸν ἐπηρέασαν σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, τὶς ὁποῖες δίδαξε ὁ Πάριος, ὅπως καὶ τὴν θύραθεν παιδεία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ διδάσκαλός του στην Σμύρνη Ἱερόθεος Δενδρινὸς τὸν ἐπηρέασε στην ἀντιπαλότητά του μὲ τὸν Διαφωτισμό, στην ἐμπιστοσύνη του πρὸς τὴν Ρωσία, στην οἰκουμενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, σὶς θέσεις του κατὰ τῶν Λατίνων καὶ τοῦ Βολταίρου. Φυσικᾶ, τόνισε ὁ κ. Κωτσιόπουλος, σὲ καμμία περίπτωση ὁ Πάριος δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ ἐθελοδουλία τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν του ποὺ μαρτύρησαν ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετο. Ὁ ὑπογραφόμενος μίλησε, στην συνέχεια, γιὰ τὸ διδασκαλικὸ ἔργο τοῦ Παρίου στην Θεσσαλονίκη καὶ τὴν Χίο ἐπιμένοντας στην συνεργασία του μὲ τοὺς ἐφόρους τῶν σχολείων Γούτα Καφταντζιόγλου, Ἄνδρ. Παῖκο, Χριστόδουλο Μπαλάνο, τοὺς συνεργάτες καὶ μαθητὲς του ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὶς γειτονικὲς περιοχές, ὅπως τὸν ἐπίσκοπο Καμπανίας Θεόφιλο, τὸν Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιο, τὸν Πλαταμῶνος Διονύσιο, τοὺς μοναχοὺς τῆς Ὀλυμπιώτισσας, τῆς ἁγίας Ἀναστασίας Φαρμακολυτρίας, τοῦ Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, τῆς Μονῆς Βλατάδων, τοὺς μητροπολίτες Θεσσαλονίκης κ.ἄ. Στὸ ἴδιο πνεῦμα κινήθηκε ἀναφορικᾶ μὲ τὴν πολύχρονη διδασκαλία του στην Χίο: διδασκόμενα μαθήματα, φίλοι καὶ συνεργάτες (Ἰωσήφ ἐκ Φουρνᾶ, Νικηφόρος

Καρδαμυλίτης), ἀντίπαλοι (Κούμας, Πρώιος). Ὁ κ. Διον. Τσεντι-κόπουλος, νέος ἐρευνητής καὶ ὑποψήφιος διδάκτωρ, ἐξέτασε τὶς βασικῆς κατευθύνσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου τονίζοντας τὴν ἐμμονή του στὴν σωτηριολογικὴ πλευρὰ τῶν πραγμάτων καὶ στὶς σφοδρὲς ἐπιφυλάξεις του ἔναντι τῆς ἐπιστήμης, ὡς αὐτὴ ἐπιχειρεῖ νὰ θίξει τὸν σωτηριολογικὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας· ὁ Πάριος, εἶπε ὁ κ. Τσεντικόπουλος, ἐπέμενε στὸν χαρακτήρα τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως μέσω τῆς φιλοκαλίας ποὺ προεκάλεσε τελικῶς τὸ κίνημα τῶν κολλυβάδων. Ὁ κ. Συμεὼν Πασχαλίδης, διδάκτωρ Θεολογίας, ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, παρουσίασε ἄγνωστα καὶ αὐτόγραφα ἔργα τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου σὲ ἁγιορειτικὰ χειρόγραφα. Πρόκειται γιὰ τὸ χφ. ἀριθμ. 63 τῆς Μ. Ξενοφώντος καὶ τὸ χφ. 492 τῆς Μονῆς Παντελεήμονος. Ὁ κ. Πασχαλίδης περιέγραψε τὰ χειρόγραφα, δικαιολόγησε τὴν γραφὴ τους ἀπὸ τὸν Ἄθανάσιο Πάριο καὶ ἐν τέλει ἐπεσήμανε τὴν συμπερίληψη, μεταξύ τῶν ἄλλων κειμένων τοῦ Παρίου, ἀκολουθίας τῆς ἁγίας Θεοπίστης, τῆς ὁποίας τὴν μνήμη τιμᾶ παρεκκλήσιο τῆς Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς καὶ τῆς ὁποίας ὡς τότε δὲν ὑπῆρχε ἀκολουθία· τὴν συνέταξε λοιπὸν ὁ Ἄθανάσιος Πάριος. Κατὰ τὴν ἀπογευματινὴ συνεδρία ὁ λόγιος ἁγιορείτης μοναχὸς Νικόδημος Λαυριώτης, ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἀθωνικὸ χειρόγραφο ποὺ περιέχει ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Μακαρίου Νοταρά, μητροπολίτου Κορίνθου ποὺ συνέταξε ὁ Ἄθανάσιος Πάριος· ὁ π. Νικόδημος παρηκολούθησε τὴν πορεία τοῦ χφ. ἀπὸ τὴν Χίο στὸ Ἅγιον Ὄρος (σκῆτη τῶν Σκουρταίων) καὶ μὲ κωδικολογικὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἔδειξε ὅτι ὁ Πάριος ἦταν ὁ συντάκτης, ἀλλὰ καὶ ὁ γραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ κώδικος. Ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Μανάφης ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀντιρρητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἄθανασίου Παρίου πρὸς τὸν διακεκομμένο μαθητὴ του, σοφὸ μοναχὸ τῆς Μ. Βλατάδων Δούκα Ἀποστολίδη, τὸν Θεσσαλονικέα. Ἀντικείμενο τῆς ἐπιστολῆς ἢ κακοδοξία μερικῶν περὶ τοῦ Κυριακοῦ σώματος· μὲ ἓνα λόγο: οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνοντες μεταλαμβάνουν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου πρὸ ἢ μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του, θέμα ποὺ ἀπησχόλησε, εἶπε ὁ κ. Μανάφης, τοὺς θεολόγους τοῦ 11ου αἰ., ποὺ ἀνέπτυξαν τὴν ἄποψη ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ φθαρτοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι τοῦ μετουσιωμένου. Ὅλ' αὐτὰ, γράφει ὁ Πάριος στὸν Ἀποστολίδη, στὸ ἔργο του *Ἐπιτομὴ εἶτε συλλογὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων* κ.λπ. (Λειψία 1806). Ὁ Πάριος ψέγει τὸν Νεόφυτο Καυσοκαλυβίτη γιὰ τὰ λάθη του ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἄλλους ὑποστηρικτὲς του. Ὁ κ. Μανάφης ἐπεσήμανε ὅτι κατὰ τὴν περίοδο 1807-1810 συνέβη κάποια ἀναταραχὴ στὸ Ἅγιον Ὄρος ἐξαιτίας τῶν κακοδοξιῶν τοῦ

Νεοφύτου. Ὁ καθηγητὴς κ. Π. Β. Πάσχος παρουσίασε ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ Ἀθανασίου Παρίου ἀπὸ τὸ χφ. 57 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς· πρόκειται γιὰ τὰ ἐγκώμια: Εἰς τὴν ἁγίαν Αἰκατερίνην (ἢ κατ' ἀθέων), Εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον (τὸ ὁποῖο ἀνέγνωσε μαθητὴς του στὴν Θεσσαλονίκη), Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου (λυρικός καὶ θεολογικός λόγος ποὺ ἐκφωνήθηκε μᾶλλον στὸ Ἅγιον Ὄρος), Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν καὶ Εἰς τὸν Προφήτην Ἡλίαν. Ὁ κ. Πάσχος προέβη σὲ φιλολογικῆς, θεολογικῆς καὶ ἄλλες παρατηρήσεις καὶ ἐπισημάνσεις ὅπως τὸ «κολλυβαδικὸν» πνεῦμα ποὺ διαπερνᾷ ἰδίως τὸν λόγο «*Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*».

Τὴν Παρασκευὴ 2 Ὀκτωβρίου στὴν συνεδρία, στὴν ὁποία προήδρευσε ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Γόννης, ὁ πρωτοπρεσβύτερος καθηγητὴς κ. Γεώργιος Μεταλληνὸς ἀσχολήθηκε μὲ τὰ λειτουργιολογικὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, τοῦ ὁποίου ἀνέλυσε τὶς ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες ἦσαν σύμφωνες μὲ τὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὁ π. Γεώργιος τόνισε τὴν παραδοσιακότητα τοῦ Παρίου καὶ τὸν σεβασμὸ του στὴν πατερική πράξη ποὺ συμπορευόταν μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν κολλυβάδων ἡσυχαστῶν. Ἀκολούθως τὸν λόγο ἔλαβε ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Κασίνης ποὺ μίλησε γιὰ τὰ ρητορικὰ τοῦ Παρίου· ὁ Πάριος ἐξέδωσε τὴν Ρητορικὴ τοῦ Ἐρμογένους, τὴν ὁποία ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερος καὶ εἶχε ἀνακαλύψει στὴν Μ. Ἰβήρων τὸ 1770. Ἡ ρητορικὴ τοῦ Ἐρμογένους ἐπελέγη ἀπὸ τὸν Πάριο, ἐπειδὴ τὴν θεωροῦσε καλύτερη καὶ ἐπειδὴ αὐτὴν χρησιμοποίησαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πάριος χρησιμοποίησε, ἀλλὰ καὶ ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὸν Ἡλία Μηνιάτη καὶ τὸν Ἴταλὸ ἐκκλησιαστικὸ ρήτορα Paolo Segueri. Ὁ Ρουμάνος θεολόγος καὶ ἐλληνοιστὴς πατὴρ Ἰωάννης Chivu, διδάκτωρ τῆς Θεολογίας, μελέτησε καὶ παρουσίασε τὶς μεταφράσεις ἔργων τοῦ Ἀθανασίου Παρίου στὴν ρουμανικὴ γλῶσσα ποὺ ἦσαν ἡ *Χριστιανικὴ Ἀπολογία* καὶ ἡ *Ἐπιτομὴ τῶν θείων δογμάτων*· αὐτὲς ἐκπονήθηκαν στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἀπὸ μοναχοὺς ποὺ ἀνήκαν στὴν λεγομένη σχολὴ τοῦ Παΐσιου Βελτισκόφσκι (Γεώργιος, Γερόντιος). Ὁ π. Ἰωάννης ἀνέλυσε τὸν τύπο τῆς μεταφράσεως, τὰ ὑφολογικά, τὴν προσαρμογὴ τῶν μεταφράσεων στὴν σύγχρονη ρουμανικὴ πραγματικότητα, τὶς παρεμβάσεις τῶν μεταφραστῶν στὰ πρωτότυπα κείμενα.

Ὁ καθηγητὴς πρωτοπρεσβύτερος κ. Βασίλειος Καλλιακμάνης μίλησε περὶ συνεχοῦς θείας μεταλήψεως, ἐπισημαίνοντας ὅτι ὁ Πάριος πίστευε στὴν συχνὴ θεία μετάληψη, τὴν ὁποία θεωροῦσε μυστήριον στηριζόμενος στὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ στὸ πατερικὸ πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὴν θεία μετάληψη προσδιορίζει ἡ συνειδήσή

μας πάντοτε ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας μὲ προϋποθέσεις τὴν ἀγνότητα, τὴν ταπείνωση, τὴν συντριβὴ τῆς ψυχῆς (βλ. *Ἐπιτομὴ τῶν θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων*). Ὁ πρωτοπρεσβύτερος καθηγητῆς κ. Θεόδωρος Ν. Ζήσης ἐξέτασε τὴν παρουσία τοῦ ἡσυχασμοῦ στὰ συγγράμματα καὶ στὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου ὁ π. Θεόδωρος προέτεινε, ἀρχικῶς, τὸ κίνημα τῶν κολλυβάδων νὰ ὀνομασθεῖ φιλοκαλικὸ ἢ ἡσυχαστικὸ κίνημα, συνέκρινε ἔπειτα τὴν ἔριδα Παλαμᾶ - Καλαβροῦ μὲ τὴν διαμάχη Παρίου - Κοραῆ. Τόνισε ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Παλαμᾶ στὴν Μακεδονία ἦταν πάντοτε ζωντανή, ὅπως καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐπιφανεῖς θεολόγους καὶ ρήτορες τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰ. ποῦ σημαίνει ὅτι ὁ ἡσυχασμὸς ἦταν ἐναργῆς στὴν συνείδηση τοῦ Γένους. Καὶ φυσικὰ καὶ στὸν Ἄθανάσιο Πάριο ποῦ ἀντέγραψε λόγους τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοὺς ἔστειλε πρὸς ἐκτύπωση στὴν Βιέννη· τοὺς λόγους εἶχε συγκεντρώσει ἀπὸ ἄθωνικὰ χειρόγραφα ποῦ χάθηκαν μὲ τὴν καταστροφή τοῦ τυπογραφείου τῶν Μαρκίδων Πουλίου τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1797. Ἐγραψε, ὡς ἐκ τούτου, ὁ Πάριος ὅσα θυμοῦνταν γιὰ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ στὴν *Ἀντιφώνησιν* καὶ στὴν *Ἐπιτομὴν* του.

Στὴν ἀπογευματινὴ συνεδρία, μὲ πρόεδρο τὸν πρωτοπρεσβύτερο καθηγητῆ κ. Βασίλειο Καλλιακμάνη, πρώτη μίλησε ἡ καθηγήτρια κ. Μαρία Μαντουβάλου ποῦ ἀνέλυσε τὸ ἱστορικὸ τῆς συγκρούσεως τοῦ Παρίου μὲ τὸν Κοραῆ, τῶν ὁποίων τὶς προσωπικότητες ἀπεκάλεσε ἰσοῦψεῖς, κρίνοντας, ὡσαύτως, τὴν παρουσία τους στὴν δεδομένη περίοδο ὡς εὐτυχή συγκυρία γιὰ τὸ Γένος. Ἐξέτασε, κατόπιν ἡ κ. Μαντουβάλου τὴν διαφορετικὴ ἀπόχρωση τῶν λέξεων ποῦ χρησιμοποίησαν οἱ δύο ἄνδρες, ὡς καὶ τὴν στάση τους ἔναντι τοῦ Βολταίρου· ἐπεσήμανε, ὡσαύτως, τὴν εὐνοϊκὴ κρίση τοῦ Κοραῆ ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῆς Χίου καὶ ἐπομένως καὶ ὑπὲρ τοῦ Παρίου καὶ συνέκρινε τὴν στάση τους ἔναντι τοῦ ρωσικοῦ παράγοντος. Ὁ κ. Μανώλης Καραγεωργοῦδης, διδάκτωρ Θεολογίας, παρουσίασε τὶς κοινωνικοπολιτικὲς διεργασίες στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἀνεξήτησε τὴν στάση τοῦ Ἄθανασίου τοῦ Παρίου. Ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ἡ διάχυση τῶν ἰδεῶν τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, οἱ Γάλλοι πράκτορες ποῦ τὴν διέτρεχαν προσπαθοῦντες νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀποσύνθεση τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἀνοδος τῶν Φαναριωτῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων ὑπῆρξαν ὀρισμένες ἀπὸ τὶς παραμέτρους τῶν διεργασιῶν, μὲς τὶς ὁποῖες ἐξῆσε ὁ Πάριος καὶ ἔλαβε τὶς γνωστὲς θέσεις του ἔναντι τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν.

Ὁ κ. Λέων Μπράγκ, διδάκτωρ τῆς Θεολογίας, μίλησε γιὰ τὶς

ὁμοιότητες καὶ τὶς διαφορὰς τοῦ Ἀθανασίου Παρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη ἀνθίστανται καὶ ἀπορρίπτουν καὶ οἱ δύο τὴν Δύση καὶ τὸν Παπισμὸν, ἀπορρίπτουν τὰ εὐρωπαϊκὰ μοντέλα, πιστεύουν στὴν χριστιανικὴ ἔννοια τῆς λέξεως ἐλευθερία ἐνῶ διαφέρουν ριζικὰ ὡς πρὸς τὸ ὑπόβαθρο· ὁ Πάριος ζητεῖ νὰ διασώσει τὴν παράδοση τοῦ κινήματος τῶν κολλυβάδων, δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἡ Εὐρώπη οὔτε ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἱστορία. Φοβεῖται τὴν εἰσβολὴν τῆς Δύσεως ὑπὸ τὸν μανδύα τῆς Ἐπιστήμης στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἀντικρούει τὴν χρῆσιν τῆς μεταφυσικῆς γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἄνωθεν σοφίας, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ὁ Πάριος κατορθώνει μέσῳ τῆς ἐμπειρίας τοῦ συνεχοῦς ἀγῶνος γιὰ τὴν τελειότητα. Ὁ Πάριος καὶ ὁ Μακράκης ἐπικεντρώνουν τὴν κριτικὴν τους στὴν σύνολον Εὐρώπην, ἐναντίον τοῦ Παπισμοῦ, τῆς στάσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας στὸ Ἀνατολικὸ Ζήτημα, τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν. Ἀκολούθως ὁ πρωτοπρεσβύτερος καθηγητὴς κ. Γεώργιος Μεταλληνὸς μίλησε γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀθείας κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον Πάριον, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπικεντρώσει τὴν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Βολταίρου χρησιμοποιοῦντας τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὡσὰν χρειαζόταν νὰ στηρίξει καὶ νὰ θεμελιώσει τὴν ἰδικὴν του διδασκαλίαν. Ὁ π. Γεώργιος, ὑπενθύμισε τοὺς φόβους τοῦ Παρίου ἐναντι τῆς νέας νοοτροπίας τῆς Εὐρώπης.

Στὴν πρώτη συνεδρία τῆς 3 Ὀκτωβρίου, μὲ πρόεδρον τὴν καθηγήτρια κ. Μαρία Μαντουβάλου, πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγον ὁ καθηγητὴς κ. Δημήτριος Γόννης πὸν ἀσχολήθηκε μὲ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον τὸν Πάριον καὶ τοὺς Σλάβους. Ἔτσι μίλησε γιὰ τὸν βίον τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (1784 ἔκδοσις κολοβή, β' ἔκδ. 1805 Λειψία, γ' ἔκδ. 1850), μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Πάριος ἀσχολήθηκε, ἐπειδὴ ὁ βίος εἶχε ἀντιλατινικὸν χαρακτῆρα, ἢ κἀρα τοῦ βρισκόταν στὸν Μονὴ Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ὁ Κλήμης ἦταν μαθητὴς τῶν Κυρίλλου - Μεθοδίου καὶ τέλος ἐπειδὴ ὁ Πάριος ἤθελε νὰ τιμῆσιν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τοὺς Κύριλλον - Μεθόδιον. Ὁ Πάριος, εἶπε ὁ κ. Γόννης, γνώριζε τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, τὸ ἔργον τῶν Κυρίλλου - Μεθοδίου στοὺς Σλάβους, μετέβη στὴν Μ. Χιλανδαρίου ἀναζητώντας πληροφορίας γιὰ τὸν Κλήμεντα τὸν ὁποῖον στὴν Μονὴ αὐτὴ θεωροῦσαν Ρωμῆον, υἱὸν βυζαντινοῦ ἀρχοντος τῆς Stara Zagora κ.λπ. Ὁ καθηγητὴς κ. Βασίλειος Μακρίδης μίλησε γιὰ τὴν θέσιν τοῦ Παρίου ἐναντι τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ τόνισε ὅτι ὁ ἅγιός μας δὲν ἦταν ἀντίθετος σὺν νέαις ἐπιστήμαις, τὶς ὁποῖαι σπούδασε καὶ δίδαξε, γνώριζε τὶς σύγχρονες θεωρίας (περὶ φυγοκέντρον καὶ κεντρομόλου δυνάμεως, ἐπὶ παραδείγματι). Παρόλα αὐτὰ ὁ Πάριος ἔρχεται σὲ ἀντίθεσιν μὲ διακεκριμένους εἰσηγητὰς τῶν νέων ἐπιστημῶν (Βενιαμὴν Λέσβιος,

Δωρόθεος Πρώιος, Κ. Κούμας), στηριζόμενος στην θεοπνευστία τῶν Γραφῶν. Ὁ Πάριος, τόνισε ὁ κ. Μακρίδης, πίστευε στήν αὐτάρκεια καί ἀνωτερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, στήν φιλοσοφία καί ὀρθοδοξία πού καλύπτουν πλήρως τήν ἀνωτερότητα τοῦ ἀνθρώπου· δὲν συμφωνοῦσε, ἐπίσης, μὲ τὴν ἀποδέσμευση τῆς Ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, δὲν συγχωροῦσε τὴν περιέργεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ μάθει, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ κατανοήσει τὴν μηχανιστικὴ ἀνάλυση τῶν νέων ἐπιστημῶν πιστεύοντας ὅτι ἡ κοσμικὴ σοφία δὲν βοηθᾷ τὸν ἄνθρωπο νὰ συλλάβει τὸ νόημα τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς καί ὅτι οἱ πτωχοὶ ἅγιοι μποροῦσαν νὰ κάμουν θαύματα καὶ ὄχι οἱ ἐπιστήμες.

Ὁ καθηγητὴς κ. Στέφανος Ἡμελλος μίλησε γιὰ τὴν ἔννοια τῆς παραδόσεως στὸ ἔργο τοῦ Ἄθανασίου Παρίου καὶ πῶς ὁ ἅγιός μας τὴν ἀντιμετώπιζε, ἐνῶ ἐπέστησε τὴν προσοχή μας στὴν προσπάθεια τοῦ Ἄθανασίου νὰ δείξει τί εἶναι ἔθος, συνήθεια, πὸς τίς θεωρεῖ ἴδιες στὰ κοσμικά, ἀλλὰ μὲ ἰδιάζουσα σημασία στὴν Ἐκκλησία, θέση πού συμπίπτει μὲ παρόμοια τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτου. Τὴν συνεδρία ἔκλεισε ὁ σεβασμῖος ἀρχιμανδριτῆς π. Νικόλαος Ἀρκᾶς πού παρουσίασε στοὺς συνέδρους τὸ χρονικὸ τῆς ἀγιοποιήσεως τοῦ Ἄθανασίου Παρίου, ἦτοι: εἰσήγηση τοῦ Σεβασμιωτάτου Παροναξίας κ. Ἀμβροσίου στὴν Ἱερά Σύνοδο, ἀποδοχὴ τῆς, πατριαρχικῆ ἐγκριση, ἑόρτιος ἡμέρα τοῦ ἁγίου ἡ 24 Ἰουνίου. Ἔτσι ἔκλεισε αὐτὸ τὸ σημαντικὸ συνέδριο γιὰ τὸν ἅγιο Ἄθανάσιο Πάριο καὶ τὸν Ὀρθόδοξο Φωτισμὸ πού ἀπετέλεσε ἕνα σημαντικὸ σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ πολιτισμοῦ μας, τῆς παραδόσεώς μας ὅπως τόνισε στὰ συμπεράσματα ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμποσίου πρωτοπρεσβύτερος καθηγ. κ. Θεόδωρος Ζήσης.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας οἱ συνέδριοι ἐπισκέφθησαν τὴν γενέτειρα τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου, τὸ χωριὸ Κῶστος, στὴν ὄρεινὴ Πάρο, ὅπου ἐψάλη μέγας ἑσπερινὸς στὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος χοροστατούντων τῶν Σεβασμιωτάτων μητροπολιτῶν Παροναξίας κ. Ἀμβροσίου καὶ Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ Νήσων κ. Παντελεήμονος. Ὁ π. Θεόδωρος Ζήσης ἀπευθυνόμενος στὸ ἐκκλησίασμα τοῦ χωρίου τόνισε τὴν σημασία τοῦ συνεδρίου καὶ τὸ κάλεσε νὰ εἶναι ὑπερήφανο γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ ἁγίου ἀπὸ τὸν Κῶστο. Οἱ συνέδριοι ἐπισκέφθησαν, ὡσαύτως, τὴν οἰκία τοῦ ἁγίου καθὼς καὶ τὴν ἀνεγειρόμενη ἐκκλησία (ἡ θεμελίωσή της εἶχε γίνῃ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1996), τῆς ὁποίας οἱ ἐργασίες προχωροῦν μὲ γοργὸ ρυθμὸ.

Ὁ φιλόξενος Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Κώστου παρέθεσε πλούσιο δεῖπνο στοὺς συνέδρους καὶ τοὺς εὐχαρίστησε γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον τους πὸς ἀναδεικνύει τὴν συγκλονιστικὴ μορφή τοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους ἁγίου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου.

Τέλος τὴν Κυριακὴ 4 Ὀκτωβρίου ἔλαβε χώρα ἀρχιερατικὴ θεία λειτουργία χοροστατούντων τῶν δύο μητροπολιτῶν κατὰ τὴν ὁποία τὸν θεῖο λόγο κήρυξε ὁ π. Θεόδωρος Ζήσης ὑπενθυμίζοντας τὴν γενναία εἰσφορὰ τοῦ ἁγίου μας στὴν πορεία τοῦ Γένους.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, ὁ ὄρος Ὁρθόδοξος Φωτισμός, οἱ πολλὲς καὶ πρωτότυπες εἰσηγήσεις, ἡ θερμὴ φιλοξενία τοῦ Ἰδρύματος Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου μὲ τοὺς συμβούλους του κυρίους Λεωνίδα Ροῦσο, Παναγιώτη Πατέλη, ἀπετέλεσαν τὶς κύριες συνισταμένες αὐτοῦ τοῦ σημαντικοῦ συνεδρίου ποὺ ὀφείλει τὰ μέγιστα στὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Παροναξίας κ. Ἀμβροσίο, τὸν πρωτοπρεσβύτερο καθηγητὴ κ. Θεόδωρο Ν. Ζήση καὶ τὸν καθηγητὴ κ. Κωνστ. Μανάφη.

Οἱ δύο ἐκδόσεις.

1. *Ἡ Ἐκατονταπυλιανὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Πάρος*, Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου, Πάρου 15-19 Σεπτεμβρίου 1996, Πάρου 1998, ἐκδ. Ἱερά Μητρόπολις Παροναξίας - Ἱερὸν Προσκύνημα Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου, σ. 655.

Ὁ ὀγκώδης καὶ καλαίσθητος αὐτὸς τόμος περιέχει τὰ πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου ποὺ εἶχε συνέλθει ἀπὸ 15-19 Σεπτεμβρίου 1996 μὲ ἀφορμὴ τὶς ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις ἐπὶ τῇ συμπληρώσει δέκα ἐπτὰ αἰῶνων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Παναγίας τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς. Στὸν τόμο παρουσιάζεται τὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου, τὸ μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, αὐτὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Παρθενίου (†) καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων κ. Διοδώρου Α', τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Παρατίθενται, κατόπιν, ὁ χαιρετισμὸς τῆς Ὑφυπουργοῦ ΠΕΧΩΔΕ κ. Ἐλισ. Παπαζώη καὶ ἡ προσφώνηση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Παροναξίας κ. Ἀμβροσίου ὡς καὶ οἱ χαιρετισμοὶ βουλευτῶν, δημάρχων, ἐπάρχου. Ἀκολουθεῖ ἡ παρουσίαση τοῦ Συνεδρίου ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Ὁργανωτικῆς ἐπιτροπῆς πρωτοπρεσβύτερο καθηγητὴ κ. Θεόδωρο Ζήση, ὁ ὁποῖος σημειώνει ἐπιγραμματικῶς ὅτι σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου εἶναι νὰ προβάλει τὸ μοναδικὸ ὄντως μνημεῖο τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς, νὰ παρακολουθήσει διαχρονικῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς Πάρου, νὰ παρουσιάσει τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα τῶν Παρίων, τοὺς ἁγίους, τοὺς λογίους, τοὺς ναοὺς, τὶς μονές, τὰ ἔξωκκλήσια.

Τὸν κύριο ὄγκο τοῦ τόμου, ὡς εἶναι φυσικό, καλύπτουν οἱ εἰσηγήσεις. Ὁ Λεωνίδας Ροῦσος, θεολόγος καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ

Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς, γράφει γιὰ τὸ νέο καθεστῶς τοῦ ἱεροῦ προσκυνήματος Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου, ἡ ἀρχαιολόγος Φανή Α. Δροσογιάννη παρουσιάζει τὶς παλαιοχριστιανικὲς τοιχογραφίες τοῦ ἱστορικοῦ ναοῦ, ἡ συνάδελφός της Ἀγγελικὴ Δ. Μητσάνη τὸ παλαιοχριστιανικὸ κιβώριό του, ὁ καθηγητὴς Ἄθαν. Παλιούρας ἐκθέτει ἀπόψεις καὶ προβλήματα γιὰ τὸ ἀναστηλωτικὸ ἔργο τοῦ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου στὴν Ἐκατονταπυλιανή, ἡ καθηγήτρια Μαριγὼ Φίλιππα-Ἀποστόλου ἐξηγεῖ τὴν σχέση τῆς Καταπολιανῆς μὲ τὴν δομὴ καὶ ἐξέλιξη τῆς Παροικιᾶς τῆς Πάρου, ἡ ἀρχαιολόγος Αἰκατ. Καλαντζῆ - Συμπυράκη ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀργυρὴ ἐπένδυση τῆς δεσποτικῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς στὸν ναὸ τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου, ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Γούναρης χρονολογεῖ καὶ σχολιάζει τὶς τοιχογραφίες τοῦ Ἀκαθίστου στὸν ναὸ τῆς Καταπολιανῆς, ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Δημητροκάλλης παρουσιάζει τοὺς Βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Πάρου. Ἐδῶ κλείνει ὁ κύκλος τῶν εἰσηγήσεων ποὺ οὐσιαστικῶς ἀναφέρεται στὴν Ἐκατονταπυλιανή. Μὲ ἱστορικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀσχολοῦνται οἱ ἐπόμενες εἰσηγήσεις: τοῦ καθηγητοῦ Ἑμμ. Ι. Κωνσταντινίδου γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωση τῆς Πάρου (ἀπ' ἀρχῆς - ΙΣΤ' αἰ.), τοῦ καθηγητοῦ Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ γιὰ τὴν στάση τῶν Κυκλάδων κατὰ τὴν εἰκονομαχία, τοῦ θεολόγου Ἀριστ. Βαρθᾶ γιὰ τὴν Πάρο κατὰ τὴν βυζαντινὴ περίοδο. Ἐνας ἄλλος κύκλος εἰσηγήσεων ἔχει νὰ κάμει μὲ τὴν γραμματεία - γραμματολογία τῆς Πάρου· ἔτσι ὁ καθηγητὴς Ἰω. Φουντουλῆς μιλεῖ γιὰ τὴν ὁσία Θεοκτίστη, ποὺ ἀσκήτευσε στὴν Πάρο τριανταπέντε χρόνια (845-811), ὁ καθηγητὴς Ἀθ. Κομίνης παρουσιάζει ὑμνογραφικὰ γιὰ τὴν Ὅσια Θεοκτίστη καὶ ὁ καθηγητὴς Δημ. Ζ. Σοφιανὸς ἐξετάζει τὸν βίο τῆς ὁσίας ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἱστορικῶν, φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν πηγῶν. Δύο Παριανοὶ λόγιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μοναστηριολογία τῆς Πάρου: ὁ φιλόλογος καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Παριανὰ Νικὸλ. Χρ.* Ἀλιμπράντης μὲ τὰ μοναστήρια τῆς Πάρου (ἱστορία - ἀρχιτεκτονικὴ - ζωγραφικὴ διακόσμηση) καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς Παναγ. Ι. Πατέλλης μὲ τὰ παρεκκλήσια καὶ τὰ ἐξωκκλήσια τῆς Πάρου. Πολυσέλιδες καὶ οἱ δύο μελέτες. Ἡ ἐπόμενη ἐνότητα ἀφορᾷ στὴν λογιωσύνη τῆς Πάρου μὲ κεντρικὸ πρόσωπο τὸν Ἄθανάσιο Πάριο: ὁ καθηγητὴς Παναγιώτης Νικολόπουλος παρουσιάζει τοὺς Παρίους γραφεῖς καὶ κτήτορες κωδίκων, ὁ ὑπογραφόμενος λογίους τῆς Πάρου κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, καὶ στὴν συνέχεια ἀκολουθοῦν οἱ μελέτες γιὰ τὸν Ἄθανάσιο Πάριο. Ὁ πρωτοπρεσβύτερος καθηγητὴς Θεόδωρος Ν.

Ζήσης ἐκθέτει τὴν ἐπικαιρότητα τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ὁ συνάδελφός του π. Γεώργιος Μεταλληνὸς τὴν πατερικὴ παράδοση στὰ ἀγωνιστικὰ ἔργα του, ὁ καθηγητὴς Κ. Α. Μανάφης τὴν ἀνέκδοτη διατριβὴ τοῦ ἁγίου «*Περὶ τοῦ ἀνίσως πρέπει τινὸς νὰ ἀφιερῶνῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ τὰ εἰς κοινὴν ἐλθόντα χρῆσιν, ἤγουν ἐκεῖνα, ὅπου αὐτὸς πρότερον ἢ ἐφόρεσεν ἢ ἄλλως πως ἐμεταχειρίσθη*», ὁ καθηγητὴς Πασχ. Μ. Κιτρομηλίδης τὴν θύραθεν θεώρηση τοῦ Παρίου, ὁ καθηγητὴς Χρ. Θ. Κρικῶνης τὴν Ὁρθόδοξη παράδοση καὶ τὸν Διαφωτισμὸ κατὰ τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο Πάριο, ὁ καθηγητὴς Βασ. Φανουργάκης, μὲ βάση τὴν *Ἐπιτομὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων*, τὴν θεολογία τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Παρίου, ὁ καθηγητὴς Γ. Α. Στογιόγλου ὀρισμένα παραλειπόμενα καὶ ἀντιλεγόμενα κατὰ τὴν παραμονὴ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου στὴν Μακεδονία καὶ τέλος, ὁ Συμεὼν Α. Πασχαλίδης τὸ ὑμνοαγιολογικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Ὁ λόγιος ἱερομόναχος Νικόδημος Λαυριώτης παρουσιάζει στὴν συνέχεια τὸν Ἰωσήφ, ἠγούμενο τῆς Ἱ. Μ. Μεγίστης Λαύρας, τὸν Πάριο καὶ ἐν γένει τοὺς δεσμοὺς τῆς Μονῆς μὲ τὴν Πάρο κατὰ τὸν 17ο αἰ. ἀκολουθεῖ ἡ καθηγήτρια κ. Ἀγγελικὴ Π. Νικολοπούλου ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὸν Ἰωακείμ τὸν Πάριο καὶ τὴν ἀλληλογραφία του, ὁ Σεβασμ. μητροπολίτης Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ Νήσων κ. Παντελεήμων μὲ τὸν γέροντα Φιλόθεο Ζερβάκο ὡς πνευματικὸ μὲ τὸν ἴδιο ἀσκητὴ ἀσχολοῦνται, ὡσαύτως, ὁ μητροπολίτης Βερατίου, Αὐλῶνος καὶ Κανίνης κ. Ἰγνάτιος (τὸ πρόσωπον καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ Γέροντος Φιλοθέου Ζερβάκου) καὶ ὁ θεολόγος καθηγητὴς κ. Στυλ. Ν. Κεμεντζεζίδης (ὁ γέροντας Φιλόθεος Ζερβάκος στὴν συνείδηση τῶν πιστῶν). Ὁ καθηγητὴς ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀνδρέας Νανάκης παρουσιάζει τοὺς ἀρχιερεῖς Παροναξίας κατὰ τὸν 20ο αἰ., ὁ Διδάκτωρ Πέτρος Λ. Ροῦσσος δίδει Πρότυπα βίου καὶ διαχρονικὰ σύμβολα στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν μὲ τὰ παραδείγματα τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς καὶ τέλος ὁ καθηγητὴς Στέφανος Δ. Ἡμελλος σειρὰ διοικητικῶν θεμάτων ἀφορώντων στὴν Ἐκατονταπυλιανὴ κατὰ τὴν Τουρκοκρατία.

... —Πλούσια, καὶ κυρίως πρωτότυπη, ἡ καρποφορία τοῦ Συνεδρίου τοῦ Σεπτ. τοῦ 1996 γιὰ τὰ 1700 χρόνια ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Παναγίας τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς ἀπόδειξη ὁ παρουσιασθεὶς τόμος. Χρήσιμο βιβλίο, ἴσως μοναδικό, γιὰ τὴν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς Πάρου, τὴν Ἐκατονταπυλιανή, τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο Πάριο, τοὺς λογίους τῆς νήσου. Θεορὰ συγχαρητήρια στοὺς συντελεστὲς τῆς ἐκδόσεως καὶ κυρίως τὸν Σεβασμ. μητροπολίτη Παροναξίας κ. Ἀμβρόσιο, τὸν Δήμαρχο Πάρου κ. Κ. Ἀργουζή, ποὺ ἀνέλαβε μέγα μέρος τῆς ἐκδοτικῆς δαπάνης, τοὺς καθηγητὰς π. Θεόδωρο Ν. Ζήση καὶ Κ. Α. Μανάφη.

2. Χρήστος Ἀθ. Ἀραμπατζῆς, *Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Βιβλιογραφικά*, Ἐκδοσις Ἱεροῦ Προσκυνήματος Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 198.

Τὸ βιβλίον τοῦ συγγραφέα προλογίζει ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Παροναξίας κ. Ἀμβρόσιος, ἐνῶ στὴν Εἰσαγωγή ὁ κ. Χρ. Ἀραμπατζῆς εἰδοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν μέθοδο ποῦ ἀκολούθησε στὴν σύνθεση αὐτοῦ τοῦ, ὄντως, πολυτίμου ἐγχειριδίου τοῦ αὐτονοήτως χρησίμου γιὰ τὸν μελετητὴ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου καὶ γιὰ τὴν ἀρξάμενη ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» του, ποῦ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἔχει ἀναλάβει εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τοὺς καθηγητὰς π. Θεόδωρο Ν. Ζήση καὶ Κ. Α. Μανάφη. Ὁ κ. Χρ. Ἀρ. μᾶς πληροφορεῖ λοιπὸν γιὰ τὸν τρόπο ποῦ συνέθεσε τὸ παρὸν ἔργο: ἐντοπισμὸς ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἔργων, ἀνεύρεση καὶ παρουσίαση μελετῶν ποῦ ἀφοροῦν τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο τὸν Πάριο, κριτικὴ τῶν μελετῶν αὐτῶν. Ἡ παράθεση τῶν λημμάτων εἶναι ἀλφαβητικὴ μετὰ τὴν ἀναφορὰ ἔργου τοῦ Ἀθανασίου ἀκολουθεῖ βιβλιογραφία τὸ αὐτὸ καὶ γιὰ κάθε ἀνεκδότο ἔργο ἢ ἐπιστολὴ του. Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴ ἀναφερθοῦν οἱ βασικὲς μελέτες γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παρίου, ἦτοι: Δ. Ν. Οἰκονομίδης, *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν* 1 (1961) 347-422, 2(1962) 892, Ἀθ. Καλαμάτας, *Ἀθανάσιος ὁ Πάριος*, Θεσσαλονίκη 1994, Διονύσιος Τσεντικόπουλος, *Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος ὡς θεολόγος*, Θεσσαλονίκη 1995 - οἱ δύο αὐτὲς μελέτες εἶναι πολυσέλιδες μεταπτυχιακὲς ἐργασίες ποῦ ἐγκρίθηκαν ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. - Γ. Μεταλληνός, *Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Α. Α* (1995) 293-349. Ἀπὸ τίς μελέτες αὐτὲς ξεκίνησε, ὁμολογεῖ πρὸς τιμὴν του, ὁ κ. Χρ. Ἀρ. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ συγγραφεὺς στὸ Μέρος Α' τοῦ βιβλίου του, τιτλοφορούμενο *Ἐργογραφία*, παραθέτει τριαντα ἕνα ἐκδεδομένα ἔργα τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου μετὰ τὴν δέουσα, ὡς ἐλέχθη, βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση (σ. 17-36). Ἀκολουθοῦν II. *Ἀνεκδοτα*, εἴκοσι ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν (σ. 34-47), III *Ἐπιστολές*, α. Ἐπιστολὲς ἀναφερόμενες στὸ κολλυβαδικὸ ζήτημα, (σύνολον ἑνδεκά), β. Περιστατικὲς ἐπιστολὲς (σύνολον δέκα ἕξ).

Στὸ Μέρος Β' *Βιβλιογραφία - Κρίσεις καὶ Πληροφορίες* ἀποδελτιώνονται τριακόσιες ἑννέα (309) μελέτες ὁ κ. Χρ. Ἀρ. παραθέτει σύντομη περίληψη τῆς καθεμίας καὶ ὅπου θεωρεῖ ἐνδιαφέρον ἢ ἀναγκαῖον ἀναδημοσιεύει ἀπόσπασμά της, προβαίνει σὲ κριτικὴ, διορθῶνει σφάλματα, συμπληρῶνει παραλείψεις κ.λπ. (σ. 59-198). Πάντοτε ἀντικειμενικὸς καὶ κριτικὸς.

Τελικὰ πρόκειται γιὰ ἕνα ἰδιαίτερος χρήσιμο βιβλιογραφικὸ ὄδηγὸ γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Παρίου καὶ ἀξίζουν θεορμὰ συγχαρητήρια στὸν νέο αὐτὸν Θεσσαλονικεὶ ἐρευνητῇ, συγγραφέα τοῦ ἔργου.